

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	7
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΨΑΛΜΩΝ

1. Ψαλτήριο και κοινή Λατρεία.....	19
2. Ψαλτήριο και κατ' ιδίαν άσκητικός Κανόνας.....	22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΨΑΛΜΩΝ ΣΤΑ ΑΣΚΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΩΣ ΤΟΝ ΕΚΤΟΝ ΑΙΩΝΑ

1. Οί δώδεκα ψαλμοί στον Κανόνα του άγιου Παχωμίου.....	27
2. Κανόνες ήμερινών και νυκτερινών ψαλμών κατά τον Εϋσέβιο Καισαρείας.....	30
3. Οί δώδεκα ψαλμοί ως έκφραση προσευχής των άναχωρητών Πατέ- ρων Αιγύπτου και Παλαιστίνης.....	32
4. Η διάδοση της Άκολουθίας των δώδεκα ψαλμών στη Δύση.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΨΑΛΜΩΝ ΣΤΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

1. Η Άκολουθία των δώδεκα ψαλμών στο Σιναΐτικο Ώρολόγιο 864.....	40
2. Κανόνες ήμερινών και νυκτερινών ψαλμών στο χφ. Ψαλτήριο 7 της Έθνικης Βιβλιοθήκης Ελλάδος.....	44
3. Η Άκολουθία των δώδεκα ψαλμών στην Ύποτύπωση του Νικήτα Στηθάτου και του άγιου Άθανασίου του Άθωνίτη.....	46
4. Η Άκολουθία των δώδεκα Ψαλμών σε Τυπικά της Κάτω Ίταλίας.....	48
5. Η Άκολουθία των δώδεκα ψαλμών σε νεότερα Άγιορειτικά χειρό- γραφα.....	69
α. Η Άκολουθία των δώδεκα ψαλμών στο χφ. Βατοπεδίου 49.....	71

β. Ἡ Ἀκολουθία τῶν δώδεκα ψαλμῶν στὸ χφ. Διονυσίου 728.....	94
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΑ ΜΕΣΩΡΙΑ ΩΣ ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΨΑΛΜΩΝ

1. Τὰ Μεσώρια στὴν Ὑποτύπωση τοῦ Νικήτα Στηθάτου	119
2. Τὰ Μεσώρια στὴ χειρόγραφη παράδοση.....	121
α. Στὸ χφ. Parisinus gr. 331	123
β. Στὸ χφ. Λειμῶνος 295	142
γ. Στὸ χφ. Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῃς Ἀθηνῶν 15	186
δ. Στὸ Ἀραμαϊκὸ λεγόμενον Ὁρολόγιό τοῦ 12ου αἰ.	203
ε. Στὸ Βατοπεδινὸ Ὁρολόγιό 1248.....	205
3. Ἡ λειτουργικὴ ἀξιοποίηση τῶν Μεσωρίων.....	228
 ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	 235
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	239
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	245

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ θεία Λατρεία, ὡς ἀδιάλειπτη κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ἀναφορὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸ¹ καὶ διηνεκῆς κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο περὶ τὸ λατρευόμενον θεραπεία², γνώρισε ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἐκπληκτικούς δρόμους ἐξέλιξης καὶ λαμπροὺς σταθμοὺς ἀνάπτυξης³. Προσευχητικὰ πρότυπα διάφορα, ἀξιοπρόσεκτες τοπικὲς λειτουργικὲς παραδόσεις, μοναχικὴ καὶ κοσμικὴ πράξις ἀρχαία καὶ σπουδαία συνθέτουν τὴν εἰκόνα μίας πολυποίκιλης Λατρείας μὲ κύριους πάντα ἄξονες τὸ Ψαλτήρι, τὴν εὐχὴ καὶ τὸν βιβλικὸ λόγ⁴.

Τὰ τρία ὡς ἄνω δεδομένα, σὲ μία θαυμαστὴ διαδοχὴ καὶ ἐναλλαγῆ⁵, λειτούργησαν δημιουργικὰ γιὰ τὴ σύνθεση τῶν διαφόρων Ἀ-

1. Α΄ Θεσ. 5, 17.

2. *Κεφάλαια τῶν ὄρων τῶν κατ' Ἐπιτομὴν*, σλ', PG 31, 1236B.

3. Γ. Ν. ΦΙΛΙΑ, *Παράδοση καὶ ἐξέλιξη στὴ Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2006. ΕΥ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Μαθήματα Λειτουργικῆς*, τεῦχος Α', Ἀθήνα 1979. Ι. Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, *Λειτουργικὴ Α'. Εἰσαγωγή στὴ θεία Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2004.

4. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀναφερόμενος στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῶν μοναχῶν, ἀποτυπώνει ὡς ἐξῆς αὐτὴν τὴν πραγματικότητα. Γράφει χαρακτηριστικὰ ὅτι, μετὰ τὴν πρωϊνὴ ἔγερσή τους, «τὰς χεῖρας εὐθέως ἀνατείναντες, τοὺς ἱεροὺς ἄδουσιν ὕμνους... εὐχὰς ἐωθινὰς ἐπιτελέσαντες καὶ ὕμνους, πρὸς τὴν τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν τρέπονται», *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολὴν Α'*, PG 62, 575-576. Κατὰ τὸν ἅγιο Ἐπιφάνιο Κύπρου, οἱ μοναχοὶ ἀσκοῦνται «ἐν ψαλμωδίαις δὲ οἱ πλείους, καὶ εὐχαῖς διηνεκέσιν, ἀναγνώσεσιν τε Γραφῶν ἁγίων καὶ ἀποστολικῶν Ἐκκλησίας, PG 42, 829C. Βλ. καὶ Α. Θ. ΒΟΥΡΛΗ, *Θέματα Ἱερᾶς Ψαλμωδίας*, τεῦχ. Α', Ἀθήνα 2000, σ. 89: Ἡ ψαλμωδία «στὸν ἀτομικὸν ἀγῶνα πρέπει νὰ ἐναλλάσσεται μὲ τὴν εὐχὴν, τὴν ἀνάγνωσι, τίς γονυκλισίες, τὴ σιωπὴν, τὸ ἐργόχειρο καὶ τὴν ἐκμάθησι τῶν ψαλμῶν. Στὴν κοινὴ λατρεία μὲ τίς εὐχές, τὰ βιβλικὰ ἀναγνώσματα, τὰ συναξάρια».

5. Βλ. ΙΣΑΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, *Τὰ σωζόμενα Ἀσκητικά*, ἐκδ. Β. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 190. Κατὰ τὸν ἅγιο Θεόδωρο τὸν Στουδίτη, στὴν προσευχὴ «ψαλμωδία τὴν ψαλμωδίαν διαδέχεται, ἀνάγνωσις τὴν ἀνάγνωσιν, μελέτη τὴν μελέτην». Βλ. *Μικρὰ Κατήχησις ΕΖ'*, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσα-

κολουθιῶν τοῦ ἀσματικοῦ καὶ τοῦ μοναχικοῦ Τυπικοῦ⁶, ἀλλὰ καὶ θετικὰ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, λειτουργικὴ παιδαγωγία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πνευματικὴ τοῦ νοῦ ἀνάταση, χαρὰν τῆς καρδίας ἄφατη, ἄρρητη κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν τὸ Νέο Θεολόγο, εὐφροσύνη τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀπὸ ὅλες τοῦ ἀνθρώπου τὶς αἰσθήσεις⁷.

Χαρακτηριστικὴ ἔκφραση τῆς ἀδιάλειπτης Λατρείας καὶ τῶν προσευχητικῶν δρόμων τῶν Πατέρων τῆς ἐρήμου εἶναι ἡ Ἀκολουθία τῶν δώδεκα ψαλμῶν. Κάθε ὥρα καὶ ἓνας ψαλμός, ἡμέρα καὶ νύκτα, «ὡς εἶναι τὴν εὐχὴν ἀπαυστον»⁸, κατὰ τὸν ἅγιο Παχώμιο, στὸν Κανόνα τοῦ ὁποῖου πρωτομαρτυρεῖται ἡ ἐν λόγῳ Ἀκολουθία. Μὲ κύριο

λονίκη 1984, σ. 176 Κατὰ τὸ Μέγα Βασίλειο ἔχει παιδαγωγικὸ χαρακτήρα αὐτὴ ἡ διαδοχὴ τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων, καθόσον «ἐν μὲν τῇ ὁμαλότητι πολλὰς που καὶ ἀκηδιᾶ ἢ ψυχὴ, καὶ ἀπομετεωρίζεται· ἐν δὲ τῇ ἐναλλαγῇ καὶ τῷ ποικίλῳ τῆς ψαλμωδίας καὶ τοῦ περὶ ἐκάστης ὥρας λόγου νεαροποιεῖται αὐτῆς ἡ ἐπιθυμία καὶ ἀνακαινίζεται τὸ νηφάλιον», Ὅροι κατὰ Πλάτος Β', PG 31, 1016C. Βλ. καὶ ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Διάλογος..., ΤΚΖ', PG 155, 593A: «Ἐπειδὴ γὰρ τὸ συνεχῶς κατὰ διαστήματα καὶ διακοπὴν ὥρων τοὺς ὕμνους ἀναφέρειν, ὡς τινα ῥαθυμίαν τίκτει καὶ ἀκηδιαν, καὶ μάλιστα ταῖς τῶν ἀτελεστέρων ψυχαῖς, οἱ θεῖοι Πατέρες ἡμῶν, θείῳ κινούμενοι Πνεύματι, καλῶς τὸ ῥηθησόμενον ἐπενόησαν, ἅμα μὲν καὶ πάσας κατὰ διαδοχὴν γίνεσθαι τὰς δοξολογίας προμηθούμενοι, ἅμα δὲ καὶ ἀκηδίας καὶ ἀμελείας σοφῶς διορθούμενοι».

6. Βλ. σχετικὰ ΕΥ. Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κοσμικοῦ καὶ τοῦ μοναχικοῦ τύπου τῆς Ὀρθοδόξου Λατρείας, ἐν Ἀθήναις 1972. Ι. Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Λειτουργικὴ Α'. Εἰσαγωγὴ στὴ θεία Λατρεία, σσ. 131-182. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Μοναχικὸ καὶ κοσμικὸ τυπικόν», ἐν Τελετουργικὰ Θέματα, Ἀθήνα 2002, σσ. 9-24. Π. Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ, «Μοναχικὸ καὶ Ἐνοριακὸ Τυπικόν: Μπορεῖ νὰ γίνῃ σύνθεση σήμερα;», Μοναστήρια τῆς Κέρκυρας, Κέρκυρα 2012, σσ. 53-59. Π. Χ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ, Δαυϊτικὴ Μελωδία. Ἡ χρῆση τοῦ Ψαλτηρίου στὴν Ὀρθόδοξο Λειτουργικὴ Παράδοση. Μελέτες στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ [Ψαλτικὰ Ἀνάλεκτα 3], ἐκδ. «Ἐπέκταση», σσ. 104-131.

7. Ὑμνοι 16, 78-107.

8. ΒΕΠΕΣ 40, 124 (20-27). Γενικότερα γιὰ τὴν πορεία καὶ τὸ νόημα τῆς ἀδιάλειπτης προσευχῆς, ἀλλὰ καὶ τὴ σχέση θείας Λατρείας καὶ νοερᾶς προσευχῆς, βλ. Ν. ΣΚΡΕΤΤΑ (Ἀρχιμ.), Ἡ νοερὰ προσευχὴ ἔκφραση ἀληθοῦς Λατρείας Θεοῦ. Μετὰ συναγωγῆς κειμένων παλαιῶν καὶ νέων γερόντων [Σειρά: Κανονικὰ καὶ Λειτουργικὰ 2], ἐκδ. «Μυγδονία», Θεσσαλονίκη 2006.

γνώρισμα τὴν ἐναλλαγὴν ψαλμοῦ, εὐχῆς καὶ τροπαρίων, ἀπετέλεσε προδρομικὴ μορφὴ τῆς εἰκοσιτετραώρου δοξολογίας τῶν Ἀκοιμήτων⁹, τῆς κελλιώτικης Ἀγρυπνίας¹⁰, τοῦ Ὁρολογίου τοῦ Θηκαρᾶ «τοῖς κατ' ἰδίαν βουλομένοις ἀσκήσαι»¹¹, ἀλλὰ καὶ ἄλλων νεοτέρων ὑποτυπώσεων τῆς κατὰ μόναν προσευχῆς τῶν ἡσυχαστῶν Πατέρων¹².

Ἄν καὶ μετὰ τὸν 11ο αἰ. ἡ τάξις τῶν δώδεκα ψαλμῶν μετεξελίχθηκε στὴν κοινὴ Ἀκολουθία τῶν Μεσωρίων, μὲ στόχο τὴν ἐπιμήκυνση τῆς νυχθημέρου μοναστικῆς Λατρείας, δὲν ἔπαψε νὰ διατηρεῖ καὶ τὸν ἀρχικὸ χαρακτήρα τῆς κατ' ἰδίαν προσευχῆς τῶν ἀσκητῶν μὲ διαφοροετικούς πολλὰς φορὰς ψαλμοὺς καὶ ποικιλία εὐχῶν καὶ τροπαρίων. Τὴν ἀφετηρία, δομὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν δώδεκα ψαλμῶν ἐξετάζει καὶ ἡ παρούσα σὲ τέσσερα κεφάλαια διαιρούμενη μελέτη, ἡ ὁποία εἶναι πρωτότυπη ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται ὀλοκληρωμένη ἢ ἐν λόγῳ ἀσκητικὴ Ἀκολουθία.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο, μὲ τὸν τίτλο: «*Τὸ λειτουργικὸ πλαίσιο διαμόρφωσης τῆς Ἀκολουθίας τῶν δώδεκα ψαλμῶν*», ἐξετάζεται ὁ πολυποίκιλος τρόπος ἐνταξίσεως τοῦ Ψαλτηρίου στὴ νυχθήμερο προσευχῆς. Τόσο στίς τακτὲς συνάξεις, ὅσο καὶ στὴν κατ' ἰδίαν ἀσίγητη δοξολογία τὸ Ψαλτήριον ἔχει τὴν κύρια θέση. Οἱ δώδεκα ψαλμοὶ συνιστοῦν ἕναν ξεχωριστὸ τρόπο ἀξιοποίησης τοῦ Ψαλτηρίου, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἀνάλογα τροπάρια καὶ εὐχὰς ἀπὸ τὴ λειτουργικὴ μας παράδοση.

9. I. M. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, *Ἡ Εἰκοσιτετράωρος ἀκοίμητος δοξολογία*, Διατριβὴ ἐπὶ Διδακτορία, ἐκδ. οἶκος «Ἀστήρ», Ἀθῆναι 1963. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «*Εἰκοσιτετράωρον Ὁρολόγιον*», ἐν *Κείμενα Λειτουργικῆς*, τεῦχος Α', Ἀκολουθία τοῦ Νυχθημέρου, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 329-417.

10. Ψαλτήριον μετὰ τροπαρίων καὶ εὐχῶν, ἥτοι τύπος κελλιωτικῆς Ἀγρυπνίας ἐκ τοῦ κώδικος 43 τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος, Ἅγιον Ὄρος 2004.

11. Χφ. Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης 523, ΙΣΤ' αἰ., ἐν Α(ΘΑΝΑΣΙΟΥ) ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τόμ. πέμπτος, σ. 83, *Θηκαρᾶς*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος, Ἅγιον Ὄρος 2008. Π. I. ΣΚΑΛΤΣΗ, *Ἡ παράδοση τῆς κοινῆς καὶ τῆς κατ' ἰδίαν προσευχῆς, μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸ Ὁρολόγιον τοῦ Θηκαρᾶ*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008.

12. Π. I. ΣΚΑΛΤΣΗ, ὁ.π., σσ. 317-324.

Τὸ δεύτερο κεφάλαιο ἐπιγράφεται: «*Ἡ εἰκόνα τῆς Ἀκολουθίας τῶν δώδεκα ψαλμῶν στὰ ἀσκητικὰ κείμενα ἕως τὸν ἕκτον αἰῶνα*». Ἐξετάζεται ἀρχικὰ ἡ μορφή τῆς Ἀκολουθίας στὸν Κανόνα τοῦ κοινοβίου τοῦ ἀγίου Παχωμίου, ἀπ' ὅπου καὶ ξεκίνησε. Ἐν συνεχείᾳ παρατίθενται οἱ κατὰ τὸν Εὐσέβιο Καισαρείας «*Κανόνες Ἡμερινῶν Ψαλμῶν*» καὶ «*Κανόνες Νυκτερινοῖ τῶν Ψαλμῶν*». Σχολιάζεται ἐπίσης ὁ τρόπος ἀξιοποίησης καὶ ψαλμωδίας τῆς ἐν λόγῳ τάξης ἀπὸ τοὺς ἀναχωρητὲς Πατέρες τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ τὴν περιοχὴ αὐτὴ διάδοσις τῆς Ἀκολουθίας τῶν δώδεκα ψαλμῶν στὴ Δύση.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο, μὲ τὸν τίτλο: «*Ἡ Ἀκολουθία τῶν δώδεκα ψαλμῶν στὴ χειρόγραφη παράδοσις*», παρουσιάζεται ἡ σχέση αὐτῶν τῶν ψαλμῶν μὲ τὴν ἀκολουθία τῶν Ἀκοιμήτων, ἀλλὰ καὶ ἡ θέση καὶ ἡ δομὴ τῶν δώδεκα ψαλμῶν τόσο στὸ Σιναϊτικὸ Ὠρολόγιον 864, τοῦ 9ου αἰ., ὅσο καὶ στὸ Ψαλτήριον τοῦ 10ου-11ου αἰ. μὲ ἀριθμ. 7 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος. Ἐνδιαφέρον ἐπίσης ἔχουν οἱ πληροφορίες ποὺ ὑπάρχουν στὴν Ὑποτύπωση τῆς ἡμερονυκτίου Ἀκολουθίας τοῦ Νικήτα Στηθάτου, ἡ ὁποία διασώζεται στὸ χειρόγραφο Codes Codlianus Charke, 2, XIII αἰ.

Μέσα ἀπὸ τὰ λειτουργικὰ Τυπικὰ μελετᾶται ἀκόμη ἡ τάξις τῆς Ἀκολουθίας τῶν δώδεκα ψαλμῶν στὴν Κωνσταντινούπολη (Τυπικὸ Εὐεργέτιδος), Ἅγιον Ὄρος (Ὑποτύπωση ἀγίου Ἀθανασίου Ἀθωνίτου) καὶ κάτω Ἰταλίας (Τυπικὰ Μεσσηνίας καὶ Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Μῆλι). Μὲ τὴν ἔκδοσις μάλιστα τοῦ κειμένου τῆς Ἀκολουθίας ποὺ ἐντοπίσαμε στὰ παλαιότερα χειρόγραφα, ἀλλὰ καὶ σὲ νεότερους κώδικες τῆς ἀγιορειτικῆς λειτουργικῆς παράδοσης, δίδεται μία πληρέστερη εἰκόνα τῆς διάδοσης καὶ ἀνάπτυξης τῆς δωδεκάψαλμης προσευχῆς.

Τὸ τελευταῖο κεφάλαιο ἐπιγράφεται: «*Τὰ μεσώρια ὡς μετεξέλιξις τῆς Ἀκολουθίας τῶν δώδεκα ψαλμῶν*». Ἐδῶ μελετοῦμε τὰ ἀπὸ τὸν 11ον αἰ. μαρτυρούμενα στὴν πράξι τῆς νυχθημέρου Ἀκολουθίας μεσώρια, τὰ ὁποῖα προῆλθαν ἀπὸ τὴν τάξι τῶν δώδεκα ψαλμῶν. Κατ' ἀρχὰς σχολιάζουμε τίς πληροφορίες ποὺ μᾶς δίδει ἡ Ὑποτύπωση τοῦ Νικήτα Στηθάτου καὶ εἶναι οἱ παλαιότερες περὶ μεσωρίων στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐρευνοῦμε ἐπίσης καὶ ἐκδίδουμε τίς «*μικρὲς ὥρες*», μεσώρια, ποὺ καταγράφονται στὰ χειρόγραφα ποὺ περιέχουν τὴν Εἰκοσιτετράωρο Ἀκοιμητο Δοξολογία (Parisinus gr.

331, 11ου αί., Λειμῶνος 295, 12ου αί. και Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν 15, 12ου αί.). Τὰ χειρόγραφα αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὶς πρῶτες πηγές-μαρτυρίες περὶ μεσωρίων μὲ ὁμοιότητες, ἀλλὰ και διαφορὲς μεταξύ των ὡς πρὸς τοὺς ψαλμούς, τὶς εὐχὲς και κυρίως τὰ τροπάρια. Τὸ ὕλικὸ αὐτό, θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε, εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐν ἰσχύϊ σήμερον μεσωρίων.

Μία ἄλλη βασικὴ πηγὴ εἶναι τὸ Συρο-Παλαιστινιακῆς προέλευσης Ἀραμαϊκὸ Ὁρολόγιον τοῦ 12ου αἰ., στὸ ὁποῖο οἱ ψαλμοὶ τῶν μεσωρίων εἶναι ἀκριβῶς οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς ψαλμοὺς τῶν σημερινῶν μεσωρίων. Κατὰ τὴν ἔρευνά μας ἐντοπίσαμε και τὸ χειρόγραφο Ὁρολόγιον, Βατοπεδίου 1248, 11ου-12ου αἰ., ἀπὸ τὸ ὁποῖο και ἐκδίδουμε τὴν τάξιν τῶν Μεσωρίων λόγω τοῦ ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος ποὺ παρουσιάζει. Τοὺς ψαλμοὺς ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτὸ τὸ χειρόγραφο, ὅπως και στὰ ἄλλα ποὺ ἐκδίδουμε, τοὺς ἐπιλέξαμε ἀπὸ τὸ Ψαλτήριον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔκδοσις τοῦ 1998. Κάποια ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως π.χ. τὴ Δοξολογία, τὴν προσευχὴν τοῦ Μανασσῆ και τὴν Εὐχὴν τοῦ ἁγίου Εὐστρατίου, τὰ ἐπιλέξαμε ἀπὸ τὸ Ὁρολόγιον τὸ Μέγα, ἔκδοσις τοῦ 1977 τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Τὶς εὐχὲς και τὰ τροπάρια τὰ μεταφέραμε ὅπως ἀκριβῶς εἶναι στὰ χειρόγραφα.

Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ τάξιν τῶν μεσωρίων δὲν ὑπάρχει σὲ ὅλα τὰ Ὁρολόγια, και, ὅπου ὑφίστανται, ἐν πολλοῖς εἶναι ὅμοια μὲ τὴ σημερινή. Στὰ λειτουργικὰ δὲ τυπικὰ ἢ ἐν λόγω Ἀκολουθία ἄλλοτε φαίνεται νὰ συνδέεται μὲ τὶς μεγάλες νηστεῖες και ἄλλοτε ψάλλεται καθ' ὅλο τὸ ἔτος. Κάποια μάλιστα ἀπὸ τὰ ἐν λόγω τυπικὰ δὲν μνημονεύουν καὶ τὰ μεσῶρια. Σὲ κάθε ὅμως περίπτωσι, τόσο αὐτὰ, ὅσο και τὸ ἀρχέτυπό των, ἢ Ἀκολουθία δηλαδὴ τῶν δώδεκα ψαλμῶν, εἶναι συνδεδεμένα και ταυτισμένα μὲ τὴν ἀσκητικὴ ζωὴ τῆ ζωῆ ποὺ σὲ καμία περίπτωσι δὲν αὐτονομεῖται ἀπὸ τὴν εὐχαριστιακὴ ἐμπειρία και γενικότερα τὴν κοινὴ Λατρεία. Ἀπεναντίας, ἢ κατὰ μόναν προσευχὴν σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις της ἔχει τὶς ἴδιες ἐκκλησιολογικὰς προϋποθέσεις μὲ τὴν κοινὴν τοιαύτην και συνιστᾷ τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴν «ἐν ἐκκλησίᾳ»¹³ κοινὴ συνάξιν και εὐχαριστιακὴν μυσταγωγία.

13. Α' Κορ. 11,18.